

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ДОШКІЛЬНИКІВ З
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала: студентка II курсу групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Чупак Ольга Василівна

Керівник:
Докучина Т.О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	6
1. Загальна характеристика розвитку дрібної моторики у дітей.....	6
2. Засоби та методи розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку.....	13
3. Специфіка розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями.....	20
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	30
2.1. Методика дослідження дрібної моторики	30
2.2. Результати дослідження дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	43
2.3. Програма розвитку дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	55
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Розвиток дрібної моторики є значущим для всебічного розвитку дитини, оскільки сприяє розвитку пізнавальної діяльності, соціалізації та ін. Рівень розвитку дрібної моторики є одним із показників готовності дитини до навчання. Пізнання світу відбувається дітьми більш ефективно за умови достатнього рівня розвитку дрібної моторики, яка відповідає за рухи рук, кистей, артикуляційного апарату.

Інтелектуальні порушення характеризуються не лише недорозвитком пізнавальних, емоційно-вольових процесів, а й моторики в цілому. Попри наявність у первинному порушенні відхилень у розвитку моторики, статистично вона є недорозвиненою та має різні прояви порушення у цієї у категорії дітей. Крім того, чим важчий ступінь порушення, тим більш виразними є порушення локомоторних функцій. Різні прояви недорозвитку моторики також відзначаються при різних клінічних формах олігофренії та деменції. Визначенні особливості розвитку моторики при інтелектуальних порушеннях в цілому свідчать про необхідність корекційно-розвитково впливу на дрібну моторику дітей.

Дослідженню загальної характеристики розвитку дрібної моторики у дітей в онтогенезі присвячені наукові праці Л. Биковець, С. Гозак, В. Завацького, Є. Ільїна, Ю. Родіна, С. Тітаренко, О. Філоненко П. Хоменко, А. Шинкарюк та ін. Вченими вивчаються також різні засоби, методи, прийоми розвитку дрібної моторики у дітей (Н. Ботт, Н. Воронова, О. Котлованова, Л. Іванюта, О. Коваль А. Лапін, Н. Носачева, С. Тітаренко, Е. Шаніна, О. Яловська та ін.) Актуальність визначеної проблеми підтверджується різними дослідженнями вчених у корекційній педагогіці щодо розвитку дрібної моторики дітей з інтелектуальними порушеннями (Е. Андрушко, Н. Вайзман, О. Зелінська, О. Літовченко, Є. Нацевич, А. Сімко, А. Фадєєва, Н. Чайко, О. Чьотарьова та ін.).

Не зважаючи на широкий науковий інтерес до проблеми розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями вона залишається актуальною

та потребує пошуку нових та удосконалення існуючих методів та засобів корекційно-розвиткового впливу. Тому темою нашого дослідження є «Розвиток дрібної моторики дошкільників з інтелектуальними порушеннями».

Мета дослідження – розробити програму розвитку дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Завдання дослідження:

1. Вивчити та узагальнити проблему розвитку дрібної моторики у загальній педагогіці.
2. Визначити специфіку розвитку дрібної моторики дітей з інтелектуальними порушеннями.
3. Дослідити особливості та рівень розвитку дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.
4. Розробити програму розвитку дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Об'єкт дослідження – корекція розвитку дрібної моторики дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Предметом дослідження є програма розвитку дрібної моторики дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення, аналіз та узагальнення науково-методичних літературних джерел у загальній та спеціальній педагогіці і психології;

емпіричні: констатувальний експеримент, що містить різні методики для оцінки стану розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку, аналіз та узагальнення даних з метою визначення особливостей розвитку дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями;

статистичні: кількісний і якісний аналіз даних констатувального експерименту.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

розроблено програму розвитку дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

узагальнено результати досліджень вчених з проблеми розвитку дрібної моторики у дітей.

Теоретичне значення роботи. Результати дослідження особливостей розвитку дрібної моторики дітей з інтелектуальними порушеннями є частиною психолого-педагогічних досліджень особливостей психофізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення роботи. Теоретичні та практичні матеріали дипломної роботи магістра можуть використовуватись студентами при вивченні психології дитини з інтелектуальними порушеннями, психокорекції інтелектуальних порушень тощо; проходженні психолого-педагогічної та практики; вихователями, корекційними педагогами та психологами закладів дошкільної освіти з інклюзивним та спеціальним навчанням у процесі корекційно-розвиткової роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2020р.; за результатами було опубліковано статтю у збірнику студентських наукових робіт.

Дипломна робота магістра складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменування), додатків. Загальний обсяг дипломної роботи магістра 89 сторінок, з них – 73 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями дозволило зробити такі висновки:

Розвиток моторики є тривалим та постійним процесом, що починається ще у період внутрішньоутробного розвитку. Найбільш інтенсивно моторика розвивається у немовлячому віці. Далі у ранньому та дошкільному спостерігається активний розвиток дрібної моторики, що сприяє загальному пізнавальному розвитку дитини, а основним чином розвитку мовлення. В подальшому дрібна моторика удосконалюється у процесі навчання, зокрема опанування навичкою письма та ін. У процесі розвитку дрібної моторики вагомими є не лише природні задатки людини, а процес навчання та тренування, що обумовлює необхідність здійснення педагогічної роботи з розвитку дрібної моторики у дітей.

У дітей з інтелектуальними порушеннями відзначається своєрідність розвитку моторики та фізичних якостей. Дрібна моторика є найбільш недорозвиненою та проявляється у труднощах виконання тонких диференційованих рухів, переключення з одного виду дій на іншу, координації. Прояви недорозвитку моторики є різними в залежності від ступеня інтелектуальних порушень та клінічних форм. Визначені особливості дрібної моторики потребують здійснення корекційно-розвиткової роботи впливу, оскільки вона має значний вплив на когнітивний та мовленнєвий розвиток дітей. Аналіз літературних джерел засвідчив, що вченими розглядаються різні методи та засоби розвитку та корекції дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями різного віку.

Теоретичне дослідження свідчить про актуальність досліджуваної проблеми та обумовлює необхідність подальшого дослідження особливостей дрібної моторики дітей з інтелектуальними порушеннями та пошук ефективних засобів і методів корекційно-розвиткового впливу з метою удосконалення дрібної моторики дітей з інтелектуальними порушеннями.

Метою констатувального експерименту була оцінка стану розвитку дрібної моторики у дошкільників з інтелектуальними порушеннями. Для оцінки стану дрібної моторики дошкільників з інтелектуальними порушеннями були обрані різні методики, які адаптовані для цієї категорії дітей. На основі визначених показників дрібної моторики дітей було виділено рівні сформованості. Результати констатувального експерименту засвідчили, що у дітей з інтелектуальними порушеннями не достатній рівень сформованості різних показників дрібної моторики. У цих дошкільників переважає середній та низький рівень розвитку дрібної моторики, що проявляється у недостатньому розвитку розгинання, згинання, піднімання, відведення рук, загинання, розгинання кистей рук; бідності та примітивності хватальних рухів з переважанням «пучкового» та «долоневого» захвату; дії рук є недостатньо узгодженими, плавними, ритмічними; зорово-моторна координація недорозвинена; відзначаються труднощі наслідування рухів, дотримання послідовності; не достатньо диференційована та розвинена тонка моторика рук, дії пальцями; не достатньо сформовані графічних навички та предметно-практичні дії.

Такі особливості розвитку дрібної моторики є негативною основою для подальшого навчання та розвитку, зокрема опанування навичками письма. Це обумовлює пошук ефективних методів корекційно-розвиткового впливу з метою удосконалення дрібної моторики дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Метою формувального етапу експерименту була розробка програми розвитку дрібної моторики дошкільників з інтелектуальними порушеннями. Розроблена програма передбачає не лише проведення корекційно-розвивальних занять з дітьми, а й роботу з батьками. Особливістю програми є створення умов для навчання батьків сприяти розвитку дрібної моторики у дітей. Реалізація завдань програми здійснювалась відповідно до виділених розділів (напрямів) корекційно-розвивальної роботи: розвиток рухових можливостей рук та кистей; розвиток рухових можливостей пальців рук; розвиток графічних навичок. У

процесі формувального експерименту було виділено декілька груп форм і методів корекційно-розвивальної роботи: пальчикова гімнастика; пальчиковий ігротренінг; самомасаж; графічні вправи; ігри і дії з предметами.

Впровадження у практику роботи програми з метою забезпечення її ефективності передбачає створення таких **умов**: систематичне проведення занять; здійснення індивідуального і диференційованого підходу; забезпечення можливості самостійної діяльності дітей; залучення батьків до співпраці, участі у розвитку дрібної моторики дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань цієї теми та потребує подальшої роботи у цьому напрямі, що передбачає розробку єдиної наскрізної програми розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями різного дошкільного віку з дотриманням послідовності у роботі та наступності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биковець Л.Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2012. №2. С. 124 – 131.
2. Богущ А. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ : Вища школа, 2007.
3. Большакова С.Е. Формирование мелкой моторики рук: Игры и упражнения. Москва : ТЦ Сфера, 2006. 96 с.
4. Боряк О.В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика: монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 458 с.
5. Ботт Н., Ботт П. Лечебное воспитание детей с двигательными расстройствами церебрального происхождения; пер. с франц.; под ред. М.Н. Гончаровой. М.: Просвещение, 2003. 246 с.
6. Бурков Ф.М. Про загальний розвиток дитини дошкільного віку. *Психологія*. 1998. 20 с.
7. Вайзман Н.П. Психомоторика детей-олигофренов. Москва : Педагогика, 1976. 106 с.
8. Вікові особливості моторики людини: навчальний посібник. П.В. Хоменко, О.В. Ізмайлова. Полтава, 2005. 28 с.
9. Воронова Н. Підготовка руки дитини до письма. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти»*. Херсон : Айлант, 2006. С.19-23.
10. Гаврилов О.В. Особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями тяжкого ступеня. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць ; за ред. О.В. Гаврилова,*

В.М. Синьова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-21006, 2019. Вип. 14. С. 36-49.

11. Грицюк С.А. Особливості прояву умінь і навичок в основних локомоторних актах у дітей молодшого шкільного віку. *Молодий вчений*. 2014. № 10 (13). С. 132-135.

12. Дефектологічний словник: навчальний посібник ; за ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Київ, 2011. 528 с.

13. Завацький В.І. Фізіологічна характеристика рухів як цілеспрямованої поведінки людини: навчальний посібник. Луцьк : Волинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Настир'я», 1993. 84 с.

14. Зелінська К.О. Дослідження розвитку дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними вадами. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 83-86.

15. Ильин Е.П. Психомоторная организация человека: учебник. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 384 с.

16. Коваль О.О. Розвиток дрібної моторики дошкільників через використання ігор та нестандартного обладнання. *Педагогічні обрії*. 2019. № 1-2 (103-104). С. 34-

17. Котлованова О.В. Развитие мелкой моторики детей дошкольного возраста средствами песочной анимации. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2018. № 2. С. 102-109. URL:

<file:///C:/Documents%20and%20Settings/1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/razvitie-melkoy-motoriki-detey-doshkolnogo-vozrasta-sredstvami-pesochnoy-animatsii.pdf>

18. Кротовська Л.І. Навчальна програма з розвитку дрібної моторики рук (за допомогою пластиліну) «Рухливі пальчики для дітей» 5-7 років. 2018.

URL: <https://naurok.com.ua/programa-z-rozvitku-dribno-motoriki-ruk-za-dopomogoyu-plastilinu-rozumni-palchiki-dlya-ditey-5-7-rokiv-100294.html>

19. Крупей Р.Я. Теоретичні засади вивчення дрібної моторики дошкільників з синдромом Дауна. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2010. Вип. 1. С. 175-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2010_1_27.

20. Ладижинська О.В. Поняття «арт–терапія» в освітньому процесі. ізотерапія, як складова арт–терапії в корекційній роботі з дошкільниками. *Zenodo*. 2019. URL: <https://zenodo.org/record/2608639#.XtLQFNLSmU>.

21. Лапін А.В. Корекційно-діагностичні можливості лево-конструювання в умовах ДНЗ з інклюзивною формою навчання. *Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами*. Слов'янськ : ДДПУ, 2017. Вип. 7. С. 137–145.

22. Літовченко О. Особливості розвитку дрібної моторики у розумово відсталих дошкільнят. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту*. Львів, 2004. Вип. 8. Т. 2. С. 214-217.

23. Лугова І. Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку. *Початкова школа*. 2008. №7. С. 6.

24. Луців С. Забезпечення наступності у підготовці руки до письма дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2018. С. 191-199.

25. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика: (ранний и дошкольный возраст). Москва : Владов, 1997. 303 с.

26. Матвеева М.П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. 164 с.

27. Машталер А.С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 4 С.242-247.

28. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.

29. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвєєва М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

30. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с.

31. Нацевич Є.П. Вивчення особливостей сенсорного розвитку дітей з особливими потребами. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. № 28. С. 152-159.

32. Носачева Н.В., Шанина Е.С. Развитие мелкой моторики у детей дошкольного возраста через игры и игровые упражнения. *Молодой ученый*. 2017. № 11.1 (145.1). С. 44-47. URL: <https://moluch.ru/archive/145/40660/>.

33. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 160 с.

34. Програми розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю № 1/11-6940 від 12.04.2013р. Київ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcijni-programi/programi-rozvitku-dlya-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-doshkilnogo-viku>

35. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Розвиток мовлення»; методичні рекомендації, практикум з формування мовленнєвої діяльності / Г.О. Блеч. – Київ. 2014. URL: http://lib.iitta.gov.ua/705355/1/%D0%91%D0%BB%D0%B5%D1%87_%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

36. Родин Ю.И. Психомоторика человека в свете системной и эволюционной парадигм. *Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки*. 2011. №3. С. 389–395.

37. Синьов В.М., Матвеева М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталого дитини: підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.

38. Сімко А.В. Розвиток психомоторних якостей дітей дошкільного віку з вадами інтелекту у повсякденній трудовій діяльності. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія ; за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2011. Вип. 3. С. 178-181.

39. Сімко А.В. Корекційна спрямованість фізичних вправ на психомоторний розвиток дітей-олігофренів дошкільного віку. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна* ; за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 311-315.

40. Стадненко Н.М., Матвеева М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренії. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2002. 200 с.

41. Тітаренко С., Іванюта Л. Засоби розвитку дрібної моторики у дітей раннього віку. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2014. Вип. 18(1). С. 302-307. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkszn_2014_18\(1\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkszn_2014_18(1)_59).

42. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 123 с.

43. Фадеева А.С. Основные направления коррекционной работы по развитию мелкой моторики у дошкольников с нарушением интеллекта. *Постулат*. 2017. №4. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/482-497-1-PB.pdf>.

44. Філоненко О.О., Гозак С.В. Особливості психомоторних якостей дітей старшого дошкільного віку. *Гігієна населених місць*. 2015. №66. С. 252-258.

45. Халік О.О., Дерипаска Т.О. Можливості використання психомоторних ігор та ігрових дій для розвитку дрібної моторики дошкільників. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України*. 2015. Вип. 30. С. 647-657.

46. Чайко Н.А. Развитие мелкой моторики у детей с легкой степенью умственной отсталости средствами адаптивной физической культуры. *Оздоровительная физическая культура молодежи: актуальные проблемы и перспективы* : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 2-3 апр. 2015 г. ; под ред. : К.Ю. Романова, Е.С. Ванда. Минск : БГМУ, 2015. С. 356-359.

47. Чеботарьова О.В. Корекційно-розвивальна спрямованість змісту навчання конструюванню дошкільників із розумовою відсталістю. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць*. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. № 22. С. 269-275.

48. Чумак В.В. Вікова психологія : навчальний посібник. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2015. 192 с.

49. Шинкарьук А.І. Розвиток психомоторики дитини від народження до шести років як передумова особистісної активності. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України*. 2012. Вип. 17. С. 733-743.

50. Шкляр Н В., Андрушко Е.Н. Программа коррекционной работы по развитию мелкой моторики и графомоторных навыков детей старшего дошкольного возраста с нарушением интеллекта. *Paradigmata poznání*. 2015. № 4. С. 161-165. URL:

http://sociosphera.com/files/conference/2015/Paradigmata_poznani_4-15/161-165_n_v_shklyar_e_n_andrushko.pdf.

51. Яловська О.О. Пальчики дошкільнят: розвиваємо руку – розвиваємо мозок. Тернопіль : Мандрівець. 2013. 228 с.